

XALQ ŞEİRİNİN GENEPOETİK SISTEMİNDƏ SU KULTU

Halk Şiirinin Genepoetik Sistemində Su İnancı

Metanet ABBASOVA*

Öz: Makalədə, su inancının folklordakı semantik funksional özelliklərini ele alaraq halk şiirinin poetik özellikləri araştırılmışdır. Su inancının ilk yaratılış unsuru uzayı restorasyonu kutsallığı, yaratıcı enerji kaynağında mitolojik kökenleri manileri, efsun nəğmələri, türkü vəb. metinlərdə araştırılmışdır.

Anahtar Kelimlər: su, kult, şiir, poetik, inanç, kutsallık

Abstract: In the article the known semantic-functional features of the cult of water in folklore are denoted, the specifications of folk poem in poetic structure are investigated, The initial creative element of the cult of water- renewal holiness of cosmos, mythological roots in energy source are investigated in folk bayaties (quatrain)- exorcism songs, songs and other texts.

Key words: water, cult, poem, poetic, belief, holiness

Xülasə: Məqalədə “su” kultunun folklorda bəlli semantik-funksional xüsusiyyətləri əsas götürülməklə xalq şiirinin poetik strukturundakı özellikləri tədqiq olunmuşdur. “Su” kultunun ilkin yaradılış ünsürü-kosmosu bərpa sakrallığı, yaratıcı enerji mənbəyində mifoloji kökləri xalq bayatıları, ovsun nəğmələri, mahnı vəs. mətnlərində araşdırılmışdır.

Açar sözlər: su, kult, şiir, poetik, inanc, müqəddəslik

Makale Gönderim:
11.01.2016
Kabul Tarihi:
07.05.2016

* Azərbaycan Milli İlimlər Akademisi Folklor Enstitüsü Filoloji İlimləri Doktoru, abbasova_metanet@rambler.ru

Azerbaycan halk biliminde genepoetik sitemde su inancı diğer yaratılış unsurlarıyla beraber karakter kutsallığı ve konu farklılığı ile seçilmektedir. Sözlü edebiyatın farklı türleri –masal, destan, efsane, rivayetler, mani, dualar, bedddualar veb. su mitpoetik düşüncede geniş yayılmış eski karakterler gibi sembolize edilmiştir. Bedii sanatta tarihi estetik mazmunda ifade olunan daha çok paklık, temizlik simgesi gibi karakterleştirilen su halk tefekkürü mitik düşüncesinde “hayat”, “başlangıç”, “uzayın restorasyonu” motiflerinde yer alır. Uzayın restorasyonu ile ilgili çeşitli halkların mitolojisinde yer alan ilk dört unsurdan birinin sadece suyla ilgili olması tesadüfi değildir. Kutsal arkeotip gibi su yaratılış restorasyonunda kaosun uzaya dönüşmesi gerçeğinin mitolojik özelliğini oluşturmakla diğer açıdan ilk unsur dünyevi varlıkların yaratılmasını da ortaya koyar. Eski dünya halklarının mitolojisinde su karakterine yakın olan uzayın restorasyonu farklı taife ve kabilelerin mitolojik görüşlerine uygun olarak değiştirilir. İlk stixiyalarda birleşmesinde suyun fonksiyonluğu daha aktif olmakla beraber aynı zamanda çok zor poetik sistemdir.

Yunanlarda Poseydon, Altaylarda su iyeleri, Şumerlerde Enlil gibi mitolojik karakterler efsane ve rivayetlerde terbiye eden, ilah, tanrı karakterlerinde de kayda alınmıştır. Burada su tanrılarına ait olan “ikinci dereceden sahipler” de eski Türklerin mitolojik görüşlerinde geniş yayılmış inançlardandır. “Şumerlerde Enli`nin idaresindeki Anunnakiler yer yüzünde ve altındaki sulara yaşayan ikinci dereceden tanrılarıdır. Sonra Ea (Enik`de), Enlil gibi suların ve fırtınaların tanrısı oldu. Ea`nın idaresinde (Hanus) isminde ikinci dereceden küçük bir su tanrısı daha vardır.” (17, 180) tanrı su iyelerinin kutsal sayılması aynı zamanda Türklerde İrtiş (Gıpçaklar), Tom, Kem (Yeniseyler) İsık ve b. gibi ırmak ve göllerini de kutsal düşüncede kuvvetlendirmiştir.

Suyun uzayı restorasyonu yaratıcı enerji kaynağında olmasının bir çok sözlü edebiyat metinlerinde kutsallığını korumuştur. “Kıble Çeşmesi”, “Gızdırma Çeşmesi”, “Soğuk Çeşmesi” veb. su kaynakları halk arasında kutsal çeşmeler gibi tanınmaktadır.(3) Tanınmış kahramanlık destanlarından olan “Köroğlu”da da kahramanın ilahi kaynağı su ile ilgilidir. Destan kahramanı Goşabulk`da çimerek, suyundan içtikden sonra o hem kuvvetli yiğide hem de hakk aşığına dönüşür.

Efsane, masal ve destanlarda olduğu gibi halk manilerinde de şifa veren çeşmelerle suyun kutsallığı aynı yerden kaynaklanır. Suyun akması, hayat, canlılık simgesinde kullanılması aynı zamanda istiareleşmede geçmiş zamanın taşıyıcısı gibi yer alır.

Bu sular asda gider,

Dolanar, asda gider.

Dünyanın vefası yok,

Şad gelen, hasta gider. (14, 127)

Su gelir kalka-kalka,
Dökülür bizim çarka.
Arzu kam yetişibdir,
Bildirin toyu halha. (14, 139)

Ben aşık, arka çarka,
Seu gelir, arka çarka.
Züryete bel bağlama,
Züryet bivefa çıkar. (11, 163)

Birinci mani örneğinde dünyanın hareketi, vefasızlığı, “şad gelmek” (genç, sağlam), hasta getmek (ihtiyarlık, takatsizlik anlamında) anlamında zaman bakımından suların dolanmasıyla karakterleştirilir. İkinci örnekte ise düğün tarihinin yakınlaşması, yani geniş anlamda büyüyerek, muradına ulaştığı gün, “çarka tökülme” zamanında aynı şekilde suyla alakalıdır. “Suyun bizim arka dökülmesi”, “düğün günün yetişmesi” nin zamana bağlamakla lirik şiiri estetik ve bedii felsefi açıdan tamamlar. Son manide ise ailenin çoğalması, devamı olan nesil suyunun “arka çıkması”nda bediileştirilir. Yani burada da büyüme, gelişme, devalılıkla ilgili zaman kavramı uygun bir biçimde suyun akarlılığı üzerinde poetikleştirilmiştir.

Suyla ilgili aynı poetik mitolojik görüş çocuk efsun nağmelerinde de yer alır:

Su aşağı,
Balam yukarı:
Günde tırnak,
Haftada parmak,
Ayda gariç,
Ilde gulac,
Balam, uzan!
Su aşağı
Balam yukarı. (2, 18)

Yukarıda gösterilen örneklerden de belli olduğu gibi, suyun mitolojik bedii özelliği, hem de mit yaratıcılığında kendi poetik yolunu bulur.(6,19)

Halk edebiyatımızda suya inam ve düşüncenin kökeninde kuvvetli olan mitolojik görüşlerden biri de edebi hayat bahş eden “ab-ı hayat”, ve yahut “dirilik” çeşmesiyle ilgili motiflerdir. Bir çok efsane ve rivayetlerde “ab-ı hayat” suyunun sadece Hızır ve İlyas’ın içtiği kaydedilmiştir. “Ab-ı hayat” ı tadan ve ölememezlikler sırasına katılan bu kahramanlar bir rivayette yılda bir defa gül fidanı altında yahut deniz kenarında toplanırlar ki, o gün Hıdırellez adlandırılır. (17, 184) Eski Azerbaycan rivayet ve efsanelerinde ise dirilik suyunu bulan İskender diğer bir metinde ise gence, Diri baba onların ölümsüzlük kazanmalarına engel olur. Birinci rivayette dirilik suyunu bulan İskender suyu altın piyalede içmek isterken bir kuş gelip suyu dağıtır. Gaybdan gelen bir ses ise Diri babanın sesidir ki, İskender’e kendi pişmanlığını hatırlatarak dirilik suyundan içmesine izin vermez. (8, 47) Diğer efsanede ise dirilik suyunu içen ihtiyar, genci bu isteğinden uzaklaştırır: “ Bala, içme. Mən içib dadını görmüşəm: yaşım keçib, ancaq ölə bilmirəm. Ölüm də bir gözəl şeymiş, bala, bu sudan içib mənim günümə düşmə.” (8, 149)

Dünyanın sonsuzluğu mukabilinde ebedi olmayan insan ömrü halk tefekkürünün mitik düşüncesinde kutsal “dirilik suyu” motifinde esaslandırılmıştır. Şöyle ki, çeşitli mitolojik metinler, farklı efsanler, rivayetler, “Oğuzname”ler halk arasında geniş yayılmış İskender, aynı zamanda Hızırla ilgili rivayetlerde insanların “dirilik suyu” araması ayrı motife dönüşmüştür. Bütün bu durumlarda folklor kahramanları “ab-ı hayat”ı arasalarda “dirilik çeşmesini” bulamamış, yahut da mekanı bulsalarda onu tatdamamışlardır. Aslında halk tefekkür ve düşüncesinde masal, efsane ve rivayetlerde gerçekleştirilen “ab-ı hayat”ın bulunmaması yahut onun tadını alamamak dünyanın, uzayın düzensizliğinin korunması mantığı ile ilgilidir. Uzayın restorasyonu, yaratılışı varlıklarla alakası Türk mitolojisinde kuvvetli bir sistemde belirlenir ki, burada en küçük elementin dönüşmesi mitololuk dünya durumunun değişilmesine sebep ola bilir. İkinci bir durumda mit aynı zamanda “gerçeklik” gibi kabul edilmiştir. “Mif ne qeder qeyri- inandırıcı olsa da, yarandığı dövde ve erazide heqiqet hesab olunurdu, reallığı şübhe doğurmayan gerçeklik sayılırdı. Tekce ona göre yox ki, mif düşünölmür, meqsedi bedii yaradıcılıq deyildi, mif yaranan ömrün özü idi” (12, 5). Bu hayatta insanın ebedi olmayan hayatı bedii düşüncede kendine özel bir biçimde mit mantığında çözüme ulaşır. İnsanın hayatını suyla alakalandırılması yahut uzun ömürlülüye işaret eden su motifine Karabağ halk edebiyatı ürünlerinden toplanan bir mitoloji metinde karşılaşıyoruz. “Bir günneri bir qoca yol gedirmiş. Gedif göruf bir tepe var. Tepede bir qapı var. Gedir qapıdan girir içeri: Görür ki, bırda küpeler var. Küpelerdeki sudu. Bıra gelif-gedennerden soruşur ki, bu ne suyudur bele? Elesi var yarımçıxdı, elesi var doluy daşır. Camahat deyir ki, bu insanların ömür suyudu. Qoca deyir ki, indı göresen benim de ömür suyum bırdadı? Bırda olan bir şexs gelir bir küpeni gösterir. Amma küpede bir damcı su var. Deyir: “Bı göresen, kimin suyudu, lap qutarıf? Qurtaran kimi ölecek. Yanında duran deyir ki, o senin ömür suyundur” (10, 209). Mitolojik metinlerde hayatın suyla alaklandırılması diğer efsane ve rivayetlerde ebedi hayat, ölümsüz kılan “dirilik suyu”na inam suyun başlangıç, yaratıcı özelliği, canlılık,

gelişme simgesinden kaynaklanır. Suya olan bu inam halk şiirinde bir çok mani örneklerinde de kendini korumuştur:

Çeşme suyu serindir
Serin yeri derindi.
Sudan içen kızların,
Heresi bir gelindi. (4, 77)

Gızılgülü budama,
Su akar dama-dama.
Su dirilik çeşmesi,
Su verme her adama. (4, 107)

Birinci mani örneğinde “sudan içen kızların her birisinin bir gelin olması” suya inam getirme, sudan hayır dua alma ritüelinin sonucu olarak dikkat çeker. İkinci bir durumda suyun kendinin mitolojik poetikası büyümesi, canlandırması kimi kaosu uzaya dönüşme gücü istiareleşmeye dayanır. Şunu da belirtelim ki, maninin mazmununa uygun olarak halk arasında sık sık, büyüyen kızlar için “kızlar bulağından su içimesi” onun olgunluk yaşına gelmesine işaret edilir. İkinci mani örneğinde ise su arkaik motif-“dirilik çeşmesi” gibi takdim olunur. Yaşamak hakkının insana değil, sadece iyi insanlara verilmesi bedii- poetik dille ifade edilir.

Hayat veren, şifa veren suya inam ondan yardım bekleme mani örneklerinde aynı motifde gösterilmesi ilk inamların mitolojik amacından kaynaklanır:

Durum gedim suya men,
Sudan alım dua men.
Qaranquşca olmadım,
Damda tiken yuva men. (5, 150)

Yukarıdaki mani örneğinde birinci iki mısra türe uygun olarak söylenmek istenen fikrin hazırlık aşamasında ona mitolojik mana yüklemiştir. “Suya getmek” şiirde ağrıların, acıların, aşık karakterin manevi sıkıntıları, dertlerini suya anlatması manasını ihtiva eder. Diğer bir açıdan manide mana dertlerinden arınıb temiziyin göstergesi olan sudan dua almak amacı üzerinde kurulmuştur. Suya olan duanın kabulü, karşılanması ise burada su ruhu, tanrısının mevcutluğu, ona inam ve düşüncesiyle ilgilidir.

Bir çok manilerimizde sudan dua almak, yahut ona tapma Araz çayının kendi hitabında gösterilir. Arazın karakter haline gelmesi mani örneklerinde tarihi, dini-

mitolojik bakımından ikili karakter taşır. Birinci versiyonda Araz etnosun yer, yurt yeri olmasıyla hem de tarihte bir halkı ayıran ayrılık, keder ve hasreti simgeleştiren mekan motifidir. Aşağıdaki tanınan manide bu tarihin ağrısını yaşadan örnek bir ağıdır:

Arazı ayırdılar (balam),
Qum ile doyurdular,
Men senden ayrılmazdım (ay canım)
Zülm ile ayırdılar. (18)

İkinci versiyonda ise Araz Türk toplumunun tapdığı arkaik su inancından biçimlenen özel karakterdir. Arzu, şikayet, dua ve motiflerin Araz'a yöneldilmesi bu bakımdan hem de su tanrısı, ilahesi yahut eyesinden yardım ummak gibi eski düşünmeye dayanır:

Arpa axır Araza,
Araz yanı yar aza.
Xudadan arzum budur,
Qızlar çatsın murada. (11, 165)

Araz, Araz, xan Araz!
Sultan Araz, xan Araz!
Çayın, çeşmen qurusun,
Menim teki yan Araz!(11, 165)

Halk maişetinde ve düğün merasimlerinde de suya, ırmağa olan inam pay-kurban ritüelinde ifade edilir:

İrliyine, birliyine, gelin kızın dirliyine,
Araz- Araz xan payına,
Bey oğlanın sağlığına
Hurra- hurra!

Il yerine dur yerine,
Esir sepin dirliyine.
Araz- Araz xan payına,

Bey oğlanın sağlığına

Hurre –hurre! (15, 15)

Suyla ilgili mitolojik görüşlerin daha zengin bir kaynağı merasim ritüellerinde korunmaktadır. Nevruz bayramı ile ilgili merasimler gelenek ve göreneklerin bir çoğu su üzerinde yapılır. Burada ırmağın üzerine gitme, bahtını ırmağın kenarına bırakılan yumurtada sınanması evin künclerine su serpilmesi veb. su ruhu, tanrısına tapma inançlardan biridir. İrmaktan alınan su ile sudan alınan dua kapiya serpmekle magik elementin esas tarifi gibi yer alır.. “Ateş” çarşambasında ateşe inam, pislik, hastalık veb. ateşte yakılması bu merasimde ise yerini “su” alır. “Ağrılığım- uğurluğum suya, azarım-bezarım suya” söylemekle ağrıların, pislik ve hastalıkların sudan geçerek magik bir sesle ona geçirilmesi, arınma ve temizlenme için ilk şartlardandır.

Şunu da belirtelim ki, bu bakımdan suyun canlandırma, dirilme fonksiyonu ile beraber mahvetme, kaybetme mitlojik inancı bir çok halkların maişet ritüellerinde de kalmaktadır:

Ezizim, dil yarası,

Ağırdıdır dil yarası.

Su yuyar her yanı,

Yuyulmaz üz yarası. (18)

Su merasim nağmelerinin poetik biçimi merasimin arkaik, kutsal düşünce sisteminin inanclarıyla ilgilidir:

Sel çapar,

Yel apar, su çapar,

Bir günah işletmişem,

Gel onu, tez apar.

Anamın bir balası,

Neye möhtac qalası,

Sudan atlı keçmese,

Meylin kime salası?

Su axar,

Yolun tapar,

Su axar,
Çuxurun tapar.
Su olmaz,
Ölüm qapar.
Suya verdiyin itmez
Susuz buğda ot bitmez.
Suyu bol olan elin
Sındırmaz düşman belin.
Su gelsin, duru gelsin.
Yazığın uğuru gelsin. (18)

Bu örnekte istiareleşen zaman anlamında “selin, suyun çapması” günahı işlemekle aynı zamanda rüzgarla belanın define işaredir. Burada su inancı diğer yaratıcı elementlerin hava-rüzgar birliyinde uzayın restarosyonunda üç yaratıcı unsuruyla birleşir. Suyun ikinci mitolojik unsuru onu ölümsüzlük,hayat anlamında “su olmazsa ölüm kopar” firkrinde toplanır.

Suyun stixiya biçiminde mevcudluğu aynı zamanda onun “kutsal güç merkezinde olması şartlandırılır.” “Sakral enerjinin en çok toplandığı yer ise dünyanın ten ortasında, su üzerinde olan yerdir, mitloji inama göre, o yere ecel gelmez.” (13, 326) Su olmadan ölümün gerçekleşmesi onun hayat, dirilik kaynağında olmasıdır. Silsile olarak nağme metninde buğdayın bitmesi, suyun çok olması, düşmana muhtac olmaması sadece suyun hayati fonksiyonunnda gerçekleşir.

Efsun nağmelerinde karşılaştığımız başka bir nağme ise suyun ambivalent özelliğini belirleştirir:

..... Beni-ademden, bedasil
Heyvandan,
Cinden, şeyatiinden,
Axar sudan, baxar sudan,
Yeddi yol ayırcından...
Ahdan, ufdan,
Beni-adem şekli düşen
Axmaz sudan

Kölgeden, rüyadan....

....Gelen havanı,

Deyen qadanı,

Qarı düyen çilleni

Kesdim, atdım bucağa. (15, 123)

Daha önceki örneklerde suyun kutsal sayıldığı, suya dua edenin uğur getirmesi, bu efsun metninde “akar su”, “bakar su”, “ben-i adem şekli düşen” akmaz sudan gelen belalar ateşde yakılır.

Mitolojide suyun uğurlu başlangıcı yansıdığı gibi kötü ruhların, belanın da beklenilmesi vacipdir. Tesadüfüdür ki, bir çok halk manilerinde su özelliğiyle ilgili tavsiye, tecrübeler de ifade edilmiştir. Örneğin:

Bir gül aldım o xandan,

Alıb saldım yaxamdan,

Bir lal axan sudan qorx,

Bir de yere baxandan. (7, 46)

Elemi üzüne bax,

Ulular sözüne bax,

Eyilib su içmemiş,

Bulağın gözüne bax. (7, 54)

Bir çok araştırmalarda suyun mitolojik özellikleri aynı zamanda mekanlar arası sınır belirliliğinde de tesbit edilmiştir. Irmak geniş anlamda kullanılmışsa da, su ise bu açıdan yeraltı ve yer yüzüyle sınırlandırılmıştır. Araştırılan şaman efsane ve söylemelerinde şamanın ölen adamı o biri dünyaya ırmağın üzerinden geçmekle (Kancul, Çaşcul) “canı yola salması” gerçeğinde suyun ayırdığı mitolojik mekan sınırlarıyla ilgilidir. (16)

Şumer mitolojisinde dünya modeli sema, yeraltı dünya ve yeraltı sulara ayrılmakla suyun mekanı Enki'nin yurdu yeraltında görülür. Yeraltı dünyanın mitolojik mekanında su bir çok demoniolojik karakterlerin de gizli mekanıdır. Halk mitolojik düşüncesinde özel yere sahip olan Hal anası demonun yaşadığı yer su, suya yakın alanlardır. Lohusa kadınlarla irtibatda olan Hal anasının kutsallığı bir çok halkların halk biliminde kötülük, şer, ölüm taşıyıcısı olarak yer alır.

Nağme metninde dikkat çeken ikinci önemli özellik “ben-i adem şekli düşen

çıkamaz” “su”dan “gadanın” kovulmasıdır. Suyun insan, genellikle varlıkların suretini yansıması, onun “güzgü mitik anlamında öğrenilmesi de ihtiva eder”. Aynada arkatıp gibi halk mitik düşüncesinde insan ruhunun yerleştiği makam gibi görülmektedir. Prof. B. Abdulla “ilkın düşünce çağlarında” insanların suda gördüklerini ruh olarak kabul edilmesine değinerek onun “ayna” ismi taşımamasını Türk dillerinin çok anlamlılığında araştırmıştır. (1)

Ayna ile ilgili halk inançlarında da onun ruhunu kabul etmesi mitolojik aşından korunmaktadır. (“Dünyasını deyişenin sinesine güzgü qoyub sonra onu evden merhumla birge çıkarırlar”, “Sınımış güzgünü evde saxlamazlar”, “Ailede dünyasını deyişen olarsa, birinci növbede evdeki bütün güzgüllü e.yaların üzerine ağ perde çekerler” ve.b.)

Hatta aynanın su ile beraber bir halk inancında böyle korunur: “Uzaq sefere getmiş bir adamdan belanı def etmek için evin ortasına güzgü qoyub üsdüne su tökerler” (9, 10).

Aynanın ruh anlamı aynı zamanda ölenin ruhunun ona geçmesi veb. uygun olarak suyun yüzü ile aynileşir. Sınırlı ruhların vere bileceği korku, zarar aynıyle “ben-i adem” resmi yansıyan sudan kovulur. Suyun taşıdığı ikili fonksiyonun halk edebiyatında belirleşen diğeri bir tarafı onun cezalandırma motiflerinde iştirakıdır. Halk biliminde zorluk ve cezalandırmalarda taşın dönüşme motifi burada aynı zamanda suya dönüşmesiyle ifade edilir.

Suyun halk şiirinde mitolojik kutsallığı poetikleştirdiği diğeri istikamet dini – felsefi motifde ideallaştırılmasıdır. Bütün yaratılış unsurları kendi başlangıcı yaratması, kutsallığı zamanla sonraki dini dünya görüşlerini, ayrıca İslam onula beraber bir sıra dini tarikatlara yerini bırakmış, ve tarikat edebiyatının bedii estedik mazmununda yer almıştır. Örneğin, “ateş”in halk mitolojik düşüncesinde “inanc” düzeyinde sakrallığı sonradan İslamın “ateş” felsefesine geçmesi olmuştur. Ateşle beraber su inancının dini fonksiyonluğunu panfeizim, sufizim poetik felsefi motifinde ifade edilmiştir ki, bir çok halk manilerinde bu mazmun zamanla korunmaktadır.

Eziziyem, odumu,

Dağdan enen odumu?

Su od keçiren olar,

Su yandırdı odumu. (5, 62)

Elemi, suda yandı,

Sel geldi, su dayandı.

Eşq oduna tutuşdum,

Alışdı, su da yandı. (5, 62)

Halk şiirinin “su”yla ilgili inanç ve inamlarla zengin poetikasında inancinkutsal, mitolojik özelliklerinin halk edebiyatında karakterleşmesi zengindir. Maniler, türküler, efsun nağmeleri, merasim şiirinde “su” inancının arkaik, mitolojik özellikleri burada hem de mitoloji şuurun poetikası, hem de mitik biçim güzelliğinde birleşmekle mifipoetik düşüncenin amacına bağlanmaktadır.

KAYNAKLAR

- B. Abdulla, “Kitab-i Dede Korkut” un poetikası, Bakü, Elm, 1999.
- Azerbaycan Folkloru Antolojisi, XV cilt, Dereleyez Folkloru, (Tertip edenler, filoloji ilimler doktoru, profesör İ. Mirzeyev, filoloji ilimler doktoru, profesör H. İsmayılov, filoloji ilimler doktoru, E. Elekberli), Bakü, Seda, 2006.
- Azerbaycan Folkloru Antolojisi, Şeki-Zakatala Folkloru, (tertibcileri: f. i. d. İ. Abbaslı, f. i. n. O. Eliyev, f. i. n. M. Abdullayeva), Bakü, 2005; Azerbaycan Folkloru Antolojisi, cilt 3, Göyçe Folkloru, (toplayıp tertib eden H. İsmayılov), Bakü, 2000; Azerbaycan Folkloru Antolojisi, Derbend Folkloru, (toplayanlar: H. İsmayılov, S. Kurdamiyeva), Bakü, Seda, 2006; Azerbaycan Folkloru Antolojisi, IV kitap, Şeki Folkloru, 3 cilt, (tertib edenler: İ. Ebdülhelimov, R. Gafarlı, O. Eliyev, V. Aslan), Bakü, 2009.
- Bayatılar, (toplayıp, tertib eden: V. Veliyev), Bakü, Yazıcı, 1985.
- Bayatılar, (toplayıp, tertib eden: Hasan Gasımov), Bakü, Azerneşr, 1960.
- R. Eliyev, Mit ve Folklor, (genezisi ve poetikası), Bakü, İlm, 2005.
- “Ezizinem Karabağ”, maniler, (tertibcisi: İnkilab Guliyev), Bakü, Gençlik, 1993.
- Esatirler, Efsane ve Rivayetler, Şark- Garp, (tertibcileri: Arif Acaloğlu, Celal Beydili), Bakü, 2005.
- F. Hicran, Güzgül Arkatipi Folklorunda, Bakü, İlm ve tahsil, 2012.
- Karabağ: Folklorunda bir Tarihtir, IV kitap, Bakü, 2013.
- İ. Kahraman, Laçın Folkloru, Bakü, Adiloğlu, 2009.
- A. Memmedov, Dünya Halklarının Efsaneleri, (Ön Söz), Bakü, Gençlik, 1990.
- B. Memmedov, Türk Mitolojisi Sözlüyü, Bakü, İlm, 2009.
- “Bin Bir Azerbaycan Bayatısı”, Tiflis Universal neşriyyatı, 2010.
- Nağmeler, İnançlar, Alkışlar, Bakü, Yazıcı, 1986
- Şaman Efsane ve Söylemeleri, (Tercüme ve tertib edenler F. Gözelov, C. Memmedov), Bakü, Yazıcı, 1993.

Türk Dilinde

Murat Uraz, Türk Mitolojisi, Düşünen Adam Yayanlar, 1994.

Söyleyiçiler

İsfendiyarova Nazenin, Zengilan rayonunun Emircanlı köyü, 1932 doğumlu. Lise eğitimi.